

Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Analizi

Tuncer AVCI¹

Zehra TAKGÜN²

Abdurrahman KALKAN³

Uğur BİLGE⁴

Öz

Bu araştırmada öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma 2022 yılı Aralık ayında Malatya ilinde, Milli eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapmakta olan 325 öğretmen ile yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak Eleştirel Düşünme Becerisi Anketi kullanılmıştır. Ölçek, Facione (1990) tarafından geliştirilmiş, Kökdemir (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan California Eleştirel Düşünme Ölçeği'nden yararlanarak oluşturulmuş ölçek kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 24.0 istatistiksel veri analiz programı kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak alınmıştır.

Araştırma sonucunda, erkek öğretmenlerin eleştirel düşünme düzeylerinin daha yüksek olduğu, öğretmenlerin hizmet sürelerinin ilk yılları ile son yılları arasında daha yoğun bir eleştirel düşünme eğiliminde buldukları, öğretmenlerin eğitim düzeylerinin yükselmesinin eleştirel düşünme eğilimi için pozitif bir etki sağladığı, eğitim fakültesinden mezun olan ve branşı sınıf öğretmenliği olanların eleştirel düşünme beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Düşünme, eleştirel Düşünme

¹ Yakıncıkent Borsa İstanbul İlkokulu, Yeşilyurt/Malatya, tncr4490@gmail.com.

² Fatih İlkokulu, Battalgazi/Malatya, zehra_0608@hotmail.com.

³ Fatih İlkokulu, Battalgazi/Malatya, abkalkan44@hotmail.com.

⁴ Yakıncıkent Borsa İstanbul İlkokulu, Yeşilyurt/Malatya, ugurbilge44@gmail.com.

Analysis of Teachers' Critical Thinking Skills

Abstract

In this study, it was aimed to analyze the critical thinking skills of teachers. Survey model, one of the quantitative research methods, was used in the research. The research was carried out with 325 teachers working in schools affiliated to the Ministry of National Education in Malatya province in December 2022. The Critical Thinking Skill Questionnaire was used as a data collection tool in the research. The scale was developed by Facione (1990) and adapted to Turkish by Kökdemir (2003), using the California Critical Thinking Scale. SPSS 24.0 statistical data analysis program was used in the analysis of the research data. The level of significance in the study was taken as $p < 0.05$.

As a result of the research, it was found that male teachers had higher critical thinking levels, they tended to think more intensely between the first and last years of their service period, the increase in teachers' education levels had a positive effect on critical thinking disposition, those who graduated from the faculty of education and their branch of primary school teaching. It was concluded that the critical thinking skill levels of those with higher education levels were higher.

Keywords: Teacher, Thinking, Critical Thinking

Giriş

Düşünme; kavramlara anlam verme, sorgulama, eleştirme, hipotez geliştirme, bilgileri birleştirme ve yeni bilgiler üretme gibi zihnimizde gerçekleşen bir dizi sürecin sonucu olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 2021). Şahin ve Akman'a (2018) göre düşünme, problem çözme, zihinsel bağımsızlığı geliştirme, karar verme, geleceğe yön verme ve yeni bilgiler öğrenme gibi zihinsel faaliyetleri mümkün kılan önemli bir beceri ve eylemdir. Düşünme, bireylerin kendisiyle ve dış dünyayla iletişim kurmasını sağlamaktadır. Cüceloğlu'nun (2001) belirttiği gibi bir zihinsel süreç olan düşünme, kişinin duygu ve düşüncelerinin farkına varması amacıyla yürüttüğü zihinsel süreçtir.

Düşünmenin insanı insan yapan özelliklerden biri olduğunu belirten Duran'a (2022) göre düşünme, zihinde gerçekleşen faaliyetlere göre farklı türlere ayrılmaktadır. Güneş (2021), düşünme türlerine örnek olarak tümdengelimsel düşünme, tümevarımsal, analogik, analitik, sistematik, yaratıcı, ileri düzey, yansıtıcı ve eleştirel düşünme verilebileceğini belirtmiştir. Eğmir'e (2016) göre günümüzün hızla gelişen bilimsel ve teknolojik ortamında bilgi alışverişi hızlanmış ve bilgi kirliliği bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşen dünyada toplumsal değişimler hızlanmış, kariyer seçimleri çeşitlenmiş ve bireysel kararlar daha önemli hale gelmiştir.

Bu koşullar altında etkili düşünebilme yeteneği temel bir ihtiyaç haline geldiğini belirten Önal'a (2020) göre insanlara düşünme becerisi kazandırmak ve bu becerileri kullanacak kişileri yetiştirmek öncelik haline gelmektedir. Genel olarak düşünme yeteneği; karşılaşılan problemin belirlenmesi, ne yapılacağı konusunda karar verilmesi, karşılaşılan sorun ile ilgili yaratıcı ve

eleştirel düşünce geliştirilmesidir. Akbıyık ve Seferoğlu (2006) en genel anlamda eleştirel düşünme becerilerinin, karmaşık bir problem durumuna çözüm bulmak için harekete geçme ve bu konuda karar verme, karmaşık bilgileri bir araya getirme ve yeni bilgi ekleme yeteneği olarak tanımlanmaktadır.

Yıldırım Döner (2020), doğru düşünmeyi uygulamanın ve düşünme becerisini kazanmanın en önemli yolunun eğitim olduğunu belirtmiştir. Güneş'in (2021) belirttiği gibi eğitim, öğrencilere teorik bilgi aktarma süreci olmamalı, öğrencilerin düşünmesini ve düşünmesini harekete geçiren bir süreç olmalıdır. Yıldırım ve Yalçın'ın (2008) aktardığı gibi düşünme ile ilgili araştırmalar, düşünmenin okulda doğal olarak gelişmediğini göstermektedir ve eğitimin temel amaçlarından birinin insanlara düşünme yeteneği kazandırmak olduğu söylenebilir. Okulda öğrenciye kazandırılan becerilerden biri olan eleştirel düşünme, araştırmaya, mantığa ve kanıta dayalı, akılcı ve derin bir düşünme biçimi olarak tanımlanabilmektedir.

Eleştirel düşünmenin sadece teorik bilgi olarak öğrenilmemesi, günlük hayatta kullanılabilecek şekilde edinilmesi gerektiğini belirten Kanat (2020), öğrencinin edilgen olduğu öğrenme ortamlarında eleştirel düşünmenin uygulanmadığına, dolayısıyla geleneksel eğitim anlayışının eleştirel düşünme eğitimi uygun olmadığına inanmaktadır. Gürbüz (2016) düşünme yeteneğinin, öğrencinin öğrenme ortamları ve süreçlerinde aktif olması ve kaliteli bilgi alması üstünde etkili olduğunu, bilginin edinilmesinde bireyin kazanması gereken beceriler bulunduğunu ve eleştirel düşünme becerileri ilk sırada yer aldığını belirtmektedir.

Bu açıdan bakıldığında eğitim ortamında kazanılacak eleştirel düşünme becerisinin öğrencinin akademik başarısında olduğu gibi aynı zamanda tüm yaşantısında kullanabileceği önemli bir kazanım olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim kurumunda öğrenciler ile en yakından ilişkili olan öğretmenlerin eleştirel düşünmeye bakışları bu sebeple önemli görülmektedir. Bu araştırmada öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Düşünme

Birey, diğer canlılardan farklı düşünmekte, hareket etmekte, akıl ve dil sahibi bir varlık olarak doğmakta, gelişerek zaman içinde birtakım zihinsel yetenekler kazanarak bunları sergilemektedir (Tahiroğlu & Gevrek, 2021). Yaşadığı tarihsel süreçte gösterdiği değişimsel süreçlerin merkezinde düşünme ve sorgulama yer almaktadır (Güneş, 2012). Şenşekerci ve Bilgin'e (2008) göre insan düşünen bir varlıktır. Düşünmek, gündelik olayları anlamak, bu olayları kategorize etmek ve bireyselleştirmektir. Çünkü düşünen birey, öğrendiği bilgilere dayanarak belirli bir sonuca varır ve bu sonuçları ortaya çıkarmak için bireysel durumları birbirine bağlayarak bir düşünce süreci oluşturur. Aynı zamanda düşünme, sorunlu bir durumu çözmek ya da belli bir amaca ulaşmak için kullanılan zihinsel bir işlemdir.

Düşünen bireyin aslında ulaşmak istediği bir amacı vardır. Bu amaçla zihinsel işlemler gerçekleştirerek karşılaşılabileceği tüm olay ve olgulara ulaşmaktadır. Dolayısıyla birey

düşünerek, bilgiyi yeniden değiştirerek anlamaya, işlemeye ve üretmeye çalışmakta, böylece eğitim bilgi aktarım sisteminden çıkarak asıl amacına ulaşmış olmaktadır (MEB, 2016).

Eleştirel Düşünme

Sokrates ile birlikte ortaya çıkan eleştirel düşünme kavramı, süreç ilerledikçe farklı anlamlar kazanmaya başladığını belirten Şahinel'e (2002) göre düşünme kavramı muhakeme, informal mantık, problem çözme ve yaratıcı düşünme gibi kavramların eş anlamlısı olarak kullanılabilir. Eleştirel düşünme kavramının birçok araştırmacının alakasını çekmesi ve eleştirel düşünme ilgili çeşitli tanımların dile getirilmesi 1980'li yıllara dayanmaktadır (Beyer, 1985). Grant'a (1988) göre genel olarak yaratıcı, mantıklı karar verme, akıllı davranış ve üst düzey düşünme gibi forumlar ve düşünce süreçleridir.

Eleştirel düşünme bazı ölçütlere bağlı akıl yürütmeyi destekleyen güvenilir ve etkili bir düşünme biçimidir (Lipman, 1991). Çevrede olup bitenleri anlama ve fikirleri netleştirme yeteneğini geliştirmek için sorunları tanımlamak, herhangi bir amaca ulaşmak için araştırma başlatmak, yargılarda bulunmak ve kararlar vermek için kullanılacak organize, verimli ve etkili bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Chaffee, 1994). Norris (1985) eleştirel düşünmeyi bireylerin önceden bilinen konuları uygulaması, öğrencilerin fikirlerine değer vermek ve önceki öğrenmeleri değiştirmek olarak tanımlarken, Paul ve Elder (2001) bireyin kendisinin veya başkalarının iddialarını tarafsız ve önyargısız bir şekilde değerlendirdiği süreç olarak tanımlamaktadır.

Akinoğlu'na (2001) göre eleştirel düşünme olguları ve olayları tüm açılardan incelemeyi, sorgulamayı, disiplini ve nesneliği, yeni olay ürünlerinin ve durumların ölçütlere göre değerlendirilmesini ve araştırmacı bir bakış açısıyla bilgi edinme sürecinde geliştirilmesini gerektiren duyuşsal ve zihinsel bir süreçtir. Kökdemir (2003) ise eleştirel düşünmenin nihai bir karara varmadan önce, alternatif açıklamaların ve uzman seçimlerinin de mümkün olduğu düşünülerek, edinilen konu üzerinde hareket edilmesi ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Düşünmenin eleştirel düşünmenin ön koşulu olduğu ve düşünme eyleminin bazı bilgilerle veya başka bir şeyle zihinde hareket edilmesi sonucunda ortaya çıktığı söylenebileceğini belirten Aybek'e (2018a) göre bu bağlamda düşünme becerilerinden biri olan eleştirel düşünme becerisinin, zihinde meydana gelen her şeyin etkinliklerini detaylı bir şekilde inceleyerek ve doğruları yaparak günlük yaşamda kendini gösteren bir davranış olduğu söylenebilir.

Vural ve Kutlu'ya (2004) göre akıllı düşünmenin bilgi, beceri ve tutum gerektirdiği belirtilebilir. Bu açıdan bakıldığında eleştirel düşünme yeteneğinin etkin olabilmesi için eleştirel düşünme yöntemlerini bilmek ve kullanmak, eleştirel düşünmenin önündeki engelleri bilmek ve bunlardan kaçınmak ve eleştirel düşünür tavrını kazanmak gerektiği söylenebilir.

Eleştirel Düşünmenin Standartları

Düşünme yüksek standartları karşılamalıdır. Bu durum eleştirel düşünme konusundaki bazı ölçütlerin ortaya konması gerekliliğini belirginleştirmiştir. Bu standartlar sayesinde birey, eleştirel düşünceleri de dışlamakta, filtre görevi görmektedir. Yazgan'a (2022) göre bu standartlar aşağıdaki gibidir:

Açıklık: Bir düşünceyi yanlış anlaşılmaya yol açmayacak biçimde anlatılmaktadır.

Doğru olma: Bireyin düşüncelerinin belirli bir mantıksal örgü içerisinde güvenilir ve doğru olmasıdır.

Fikrin doğru ve mantıklı, verilen bilginin güvenilir ve gerçeği ifade etmesidir.

Önemlilik: Bir fikri aktarırken önemli noktaları vurgulamak, önemli olana odaklanmak, işlenen konular arasında bağlantı kurmaktır.

Yeterlilik: Kapsamlı bir fikir aktarımını ifade etmektedir.

Derinlik/genişlik: Konunun nedenleri ayrıntılı olarak açıklanmalı ve konu hakkında kapsamlı bilgi verilmelidir.

Doğruluk: Konu mükemmel bir şekilde ve karşılık gelen düşünce kesinliği ile aktarılmalıdır.

Bassham ve arkadaşları (2010) bu standartlara aşağıdaki standartları eklemiştir:

Açıklık: Eleştirel düşünürler, yalnızca dilin değil, düşüncenin de netliğini ortaya çıkarmaya çalışılmaktadır.

Doğruluk: Eleştirel düşünürler, günlük yaşamda doğruluğun önemini anlayanlardır.

Dürüstlük: Eleştirel düşünürler hem gerçek bilgiye değer vermekte, hem de bilgilerin güncel olması gerektiğini düşünmektedir.

İlgililik: Eleştirel düşünürler ilgili fikir ve bilgilere odaklanmaktadır.

Tutarlılık: Eleştirel düşünürler gerçekle ilgilenirler ve düşünceleri arasında mantıksal tutarlılıklar bulunmaktadır.

Mantıklı olmak: Mantıklık ile düşünerek karar vermek eleştirel düşünme ile sağlanmaktadır.

Bütünleyici düşünme: Düşünme, derin ve geniş olduğunda daha kaliteli olmaktadır.

Tarafsızlık: Eleştirel düşünme adalet, tarafsızlık, tarafsızlık ve açık fikirli olmayı gerektirmektedir.

Paul ve Elder'e (2004) göre iyi bir düşünür olmak için kişinin düşünme ayrımının ötesine geçmesi ve düşünceleri değerlendirmek için standartlar uygulaması gerekmektedir. Bu

açıdan bakılarak entelektüel kriterlerden bahsedilebilmektedir. Eleştirel düşünme bu kriterlerin kapsamında bulunmaktadır ve bireyin ihtiyacı olan şeylerden doğmaktadır

Eleştirel Düşünme Tutum ve Becerileri

Eleştirel düşünme becerileri ve tutumları hakkında pek çok eleştirel düşünme uzmanı, eleştirel düşünme becerisine sahip kişilerin eleştirel düşünme alışkanlıklarına ve becerilerine sahip olması gerektiğini savunmaktadır (Halpern, 1996; Facione 2000; Fisher, 2011; Aybek, 2018b). Eleştirel düşünme becerilerine sahip olma, bireylerin bu becerileri kullanmaya her zaman hazır olduğu anlamına gelmemekte, aksine öncelik yetenekten çok hazırbulunuşluk olması gerekmektedir (Fisher, 2011). Bireyin eleştirel düşünme isteğinin aynı zamanda bireyin eleştirel düşünme eğilimi olarak da tanımlanmaktadır (Aybek, 2018b).

Eleştirel tutumları yedi başlık altında toplamış olan Facione'a (2000) göre bu tutumlar; gerçek bilgiyi bulmak isteme, düşüncelerinde açık olma, olaylar ve düşünceleri analiz etme, düşüncelerini sistemli bir şekilde yürütebilme, eleştirmeyi ve bu şekilde düşünmeyi bilme, güven, meraklı olma ve rasyonelliktir. Facione (2015), bireyleri eleştirel düşünmeye yönelten yöntemler olduğunu belirtmiştir. Facione, (2000), bu yöntemleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Karşı karşıya kalınan her duruma merak ile yaklaşma,
- Haberdar olmaya özen gösterme,
- Eleştirel düşünme fırsatları için tetikte olma,
- Sağlam temelli bir araştırma sürecine güvenmek,
- Karar verme yeteneğine güvenme,
- Dünya görüşlerinin farklılıklar gösterebileceğini kabullenme,
- Seçenekleri ve düşünceleri değerlendirmede esneklik,
- Diğer bireylerin konulara bakış açılarının farklılığının olabileceğine inanma,
- Muhakemenin değerlendirilmesinde tarafsızlık,
- Ön yargılı olmama, bencil eğilimler içerisinde olmama,
- Karar verme aşamasına gelmeden dikkatli analizler yapma,
- Fikirleri makul nedenlere göre araştırma ve düzenleme isteğidir.

Kişilerin ortaya koydukları davranışlar ve yetenekleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu da yapılanla yapılabilecek arasındaki farkı oluşturmaktadır. Bireyin yeteneklerini kullanması ile bu fark kapanmakta ve bu yöndeki tutum eleştirel düşünme ile gerçekleşmektedir (Bozer-Özsaraç, 2019). Halpern'e (1996) göre iyi düşünebilenleri kötü düşünenlerden ayıran tutumlardır ve bu tutumlar:

- Ortaya konacak davranışlar konusunda planlı davranma,
- Karşı karşıya kalınan sorunları çözümede esnek davranma,
- Düşünce ve davranışlarında tutarlı olma,
- Yanlış bulduğu konularda kendini düzenleme,
- Düşüncelerini doğru bir şekilde uygulamadır.

Bu eğilimler, insanların mevcut eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine ve kullanmalarına yardımcı olan bir sıçrama tahtası olarak kabul edilir. Eleştirel düşünme üzerine

yaptığı çalışmalarla tanınan Halpern (1996), yedi temel eleştirel düşünme becerisine odaklanmıştır. Bu becerileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Akıl Yürütme: Birey karşı karşıya kalmış olduğu durumları anlayabilmek, bu durumlardan bir analiz yaparak mantıklı bir sonuca ulaşabilmek için doğru bir akıl yürütme süreci içerisinde olmalıdır.

Analiz: Amaç, edinilen neticelerin doğruluğunu değerlendirmektedir. Bütün bu analiz sürecinde neticeye varılabilmesi için sunulan argümanların makul ve tutarlı olması ve sonucu desteklemesi gerekmektedir.

Hipotez testi: Bu beceri ile düşünülen ve gerçekleşen davranışları birbiri ile karşılaştırmak ve bu yolla başta konmuş olan hipotezlerin test edilmiş olmaktadır.

Olasılıkların görülebilmesi: Karşılaşılan sorunların çözümünde muhtemel çözümler konusundaki ihtimallerin açık bir şekilde görülebilmesi gerekmektedir.

Karar verme: Sorunların çözümünde nasıl bir davranışın ortaya konulacağına yönelik alınan karardır.

Problem Çözme: Düşüncelerin ortaya konması sırasında karşı karşıya kalınan problemlerin en mantıksal çerçeve içerisinde çözüme kavuşturulmasıdır.

Yaratıcı düşünme: Diğer bireylerin düşüncelerinden farklı ve kullanışlı bir düşünce ortaya konmaktadır.

Eleştirel düşünenin 12 tutumu eleştirel düşünmenin temeli olarak kabul edilmektedir (Ennis, 1993).

1. Sözlü, yazılı veya diğer iletişimin amacını anlamak, başka bir deyişle iletişime açık olmak;
2. Konsantre olma ve bir sorunu veya sonucu çözme becerisi;
3. Genel durum göz önüne alındığında, araştırma ve sonuçların açıklanması,
5. Yeterli bilgi edinmeye çalışmak,
6. Alternatifler bulmak,
7. Karşılaşılan konulara daha duyarlı olmak,
8. Önde gelen inançlara yönelik farkındalığın oluşması,
9. Fikirlerin ortaya konmasında açık olmak,
10. Bir konu hakkında yeteri derecede veri bulunmaması halinde ön yargılı davranmamak,
11. Yeteri kadar veri ve sonuçlara ilişkin pozisyon almak veya değiştirmek;

12. Eleştirel düşünme pratiği yapmak.

Eleştirel Düşünen Bireyin Özellikleri

Eleştirel düşünen bireylerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Facione, 1990; Facione ve Facione, 1996):

1. Eleştirel düşünür her zaman meraklıdır.
2. Eleştirel düşünür sürekli kendini bilgilendirir.
3. Kişisel önyargılar karşısında dürüsttür.
4. İdeal eleştirmen, yargılarında dikkatlidir.
5. Tekrar tekrar düşünmeye hazırdır.
6. Pek çok şey hakkında net olma eğilimindedir.
7. Karmaşık konularda sistemli ve düzenli davranır.
8. Bu konuda özenle bilgi arar ve bulur.
9. İdeal eleştirmen, bir sorun hakkında özenle bilgi arar.
10. İdeal eleştirel düşünür sorgulamaya odaklanır.
11. Konu ve araştırma, araştırma koşullarının izin verdiği ölçüde kesin sonuç aramayı gerektirir.

Bu özelliklere ek ek olarak eleştirel düşünen insanların özellikleri (Özden, 2008):

1. Eleştirel düşünür, düşünme sürecinde sürekli aktif olan ve bilgisini, zekasını ve zihinsel yeteneklerini aktif olarak kullanan kişidir. Bu şekilde birey, eleştirel olarak düşündüğü konunun içinde kalmayı başarır.

2. Eleştirel düşünen, karşılaştığı herhangi bir olay, sorun veya sorun hakkında bağımsız bir şekilde düşünen kişidir. Diğer bir deyişle süreç içerisinde ön yargılardan ve basmakalıp düşünce ya da yönelimlerden etkilenmeden olaya, konuya ve soruna yaklaşır.

3. Kişi hiçbir konuda kalıplaşmış fikirlere sahip değildir. Gözle etrafa bakmıyor yani yeniliklere açık ve açık. Bu anlamda bir konu ya da sorunla ilgili farklı düşünce ve bakış açılarına açık, bunları dikkate alan bir zihinsel yapıya sahiptir.

4. Birey, düşüncelerini aldıktan veya ifade ettikten sonra, düşüncelerini desteklemek için somut ve soyut öğeler kullanan, düşüncelerini veya bir soruna çözümlerini kanıtlamaya çalışan kişidir. Üstelik fikirlerini kanıtlayacak bir dayanağı yoksa onları körü körüne savunmayacak veya reddetmeyecektir.

Eleştirel düşünen kişilerde hangi niteliklere sahip olunması gerektiğini belirten Şahinel'e (2002) göre eleştirel düşünen kişinin düşüncelerini açık bir şekilde ifade etme yeteneğine sahiptir, hangi çözümleri izlediğini dikkatle incelemektedir. Bir sorunla karşı karşıya kaldığında çözüm bulmak için çaba sarf etmektedir. Ayrıca birey, araştırılan konuyu kontrollü ve araştırmanın her aşamasını kontrol edecek şekilde yapma becerisine sahip olmaktadır. Eleştirel düşünen, bir konu, olay veya soruna karşı argümanlarını destekleyen kanıtlar bulmaya hazırdır ve gerektiğinde bu kanıtları başkalarına sunabilmelidir. Ancak ne tek bir düşünceye körü körüne sarılır ne de ön yargılara takılmaktadır. Bu süreçte yeni bilgiler edindikçe eski bilgileriyle karşılaştırır. Doğru fikirler desteklenmekte ve yanlış olanları atılmaktadır. Öte yandan Semerci (2016), eleştirel düşünmenin bazı özelliklere sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Bu özellikleri bilinçli olmak, sistemleştirmeye yatkın olmak, esneklik, sabır, açık fikirlilik, üst biliş, rekreasyon, motivasyon ve tartışma olarak görmüştür.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu model ile araştırma konusu ile ilgili veriler mevcut durumları ile betimlenebilmekte, çok sayıdaki evrenden bir genelleme oluşturacak biçimde sonuca ulaşılabilmektedir (Karasar, 2011).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2022 yılı Aralık ayında Malatya ilinde, Milli eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapmakta olan öğretmenler oluşturmaktayken, araştırmanın örneklemini ise evren içerisinde basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan 325 öğretmendir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	181	55,7
	Erkek	144	44,3
Hizmet Süresi	10 yıldan az	65	20,0
	10-15 yıl	154	47,4
	16-20 yıl	50	15,4
	20 yıldan fazla	56	17,2
Eğitim Düzeyi	Lisans	301	92,6
	Yüksek Lisans	19	5,8
	Doktora	5	1,5
	Eğitim Fakültesi	160	49,2

Mezun Olunan Fakülte Türü	Fen-Edebiyat Fakültesi	165	50,8
Branş	Sınıf Öğretmeni	160	49,2
	Branş Öğretmeni	165	50,8
	Toplam	325	100,0

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %55,7'si kadın, %44,3'ü erkektir. %20'si 10 yıldan az, %47,4'ü 10-15 yıl, %15,4'ü 16-20 yıl, %17,2'si 20 yıldan fazla süredir görev yapmaktadır. Öğretmenlerin eğitim düzeyleri %92,6 lisans, %5,8 yüksek lisans, %1,5 doktora şeklindedir. Öğretmenlerin %49,2'si eğitim fakültesi, %50,8'i fen-edebiyat fakültesi mezunudur. %49,2'si sınıf öğretmeni, %50,8 branş öğretmenidir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Eleştirel Düşünme Becerisi Anketi kullanılmıştır. Ölçek, Facione (1990) tarafından geliştirilmiş, Kökdemir (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Kalifornia Eleştirel Düşünme Ölçeği'nden yararlanarak Sarıgöz (2014) tarafından geliştirilmiştir. 5'li likert tipinde olan ölçekte 22 madde bulunmaktadır, 1., 2., 5., 9., 11. ve 20. maddeler olumsuzdur. Cronbach alfa iç güvenirlik katsayısı 0,80 olarak belirtilmiştir. Bizim çalışmamızda Cronbach alfa iç güvenirlik katsayısı 0,79 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 24.0 istatistiksel veri analiz programı kullanılmıştır. Öğretmenlerin demografik özelliklerinin dağılımını belirlemek amacıyla yüzde ve frekans analizi yapılmıştır. Araştırmada anlamlılık analizlerinden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çarpıklık ve basıklık analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucu Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Normallik Analizi

	Ort.	ss.	Min-Max	Çarpıklık	Basıklık
Eleştirel düşünme	3,87	0,16	3,50-4,05	-1,101	0,228

Araştırma verilerinin normallik analizinde çarpıklık değerinin -1,101, basıklık değerinin ise 0,228 olduğu belirlenmiştir. Tabachnick ve Fidell'in (2013) belirttiği gibi çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,500 ile +1,500 arasına olması araştırma verilerinin normal dağıldığını göstermektedir. Bu sebeple analizlerde t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak alınmıştır.

Bulgular

Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerinin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada öğretmenlerin eleştirel düşünme beceri düzeyleri demografik özellikleri ile ilişkilendirilerek, bu özellikler ile eleştirel düşünme becerileri arasında istatistiksel farklılık durumu incelenmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Eleştirel Düşünme Düzeyinin Analizi

Cinsiyet	N	Ort.	ss.	t	p
Kadın	181	3,819	0,176	-7,196	0,000
Erkek	144	3,938	0,100		

Öğretmenlerin cinsiyetleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlılık bulunmaktadır. Eleştirel düşünme düzeyleri yüksek olanlar erkek öğretmenler, düşük olanlar ise kadın öğretmenlerdir

Tablo 4. Hizmet Süresi Değişkenine Göre Eleştirel Düşünme Düzeyinin Analizi

Hizmet Süresi	N	Ort.	ss.	F	p
10 yıldan az	65	3,957	0,031	20,555	0,000
10-15 yıl	154	3,819	0,190		
16-20 yıl	50	3,835	0,152		
20 yıldan fazla	56	3,950	0,045		
Toplam	325	3,872	0,159		

Öğretmenlerin hizmet süreleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlılık bulunmaktadır. Eleştirel düşünme düzeyleri en yüksek olanlar 10 yıldan az süredir görev yapan öğretmenler, en düşük olanlar ise 10-15 yıldır görev yapan öğretmenlerdir.

Tablo 5. Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eleştirel Düşünme Düzeyinin Analizi

Eğitim Düzeyi	N	Ort.	ss.	F	p
Lisans	301	3,775	0,162	4,444	0,012
Yüksek Lisans	19	3,802	0,021		
Doktora	5	3,879	0,099		
Toplam	325	3,872	0,159		

Öğretmenlerin eğitim düzeyleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Eleştirel düşünme düzeyleri en yüksek olanlar doktora mezunu öğretmenler, en düşük olanlar ise lisans yapan öğretmenlerdir.

Tablo 6. Mezun Olunan Fakülte Türü Değişkenine Göre Eleştirel Düşünme Düzeyinin Analizi

Mezun Olunan Fakülte	N	Ort.	ss.	t	p
Eğitim Fakültesi	160	3,874	0,117	0,237	0,813
Fen-Edebiyat Fakültesi	165	3,870	0,191		

Öğretmenlerin mezun oldukları fakülte türü ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Eleştirel düşünme düzeyleri yüksek olanlar eğitim fakültesi mezunu öğretmenler, düşük olanlar ise fen-edebiyat mezunu öğretmenlerdir.

Tablo 7. Branş Değişkenine Göre Eleştirel Düşünme Düzeyinin Analizi

Branş	N	Ort.	ss.	t	p
Sınıf Öğretmeni	150	3,621	0,039	0,321	0,612
Branş Öğretmeni	175	3,568	0,046		

Öğretmenlerin branşları ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Eleştirel düşünme düzeyleri yüksek olanlar sınıf öğretmenleri, düşük olanlar ise branş öğretmenleridir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Eleştirel düşünme becerisinin kazanılmasında eğitim ortamının ve özellikle öğretmenlerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu araştırmada öğretmenlerin eleştirel düşünme becerileri bazı demografik özellikleri ile ilişkilendirilerek incelenmiştir.

Cinsiyet değişkeniyle eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma görülmemiştir. Çetinkaya (2011) benzer konuda yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile eleştirel düşünmeye ilişkin puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunduğunu görmüşlerdir. Ocak, 2016 yılında yürüttüğü araştırmasında öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile eleştirel düşünme beceri düzeyleri arasında anlamlılık bulunduğunu tespit etmiştir. Aşık ve Saka (2019) birlikte yürütmüş oldukları çalışmada öğretmenlerin cinsiyetleriyle eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlamamışlardır. Kebeli (2022) araştırmasında benzer bir şekilde bu iki değişken arasında anlamlı farklılaşma bulunmadığını belirlemiştir. Araştırmada erkek öğretmenlerin eleştirel düşünmeye ilişkin puan ortalamalarının kadın öğretmenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kadın öğretmenler toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı, karşı karşıya kalmış oldukları durumlara erkek öğretmenlere göre daha bütünleştirici yaklaşabilmekte, eleştirici düşünceden uzaklaşabilmektedirler.

Öğretmenlerin hizmet süreleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Aşık ve Saka (2019) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını tespit etmişlerdir. Kebeli (2022) araştırmasında öğretmenlerin kıdemleri ile eleştirel düşünce düzeyleri arasında anlamlılık bulunmadığını belirlemiştir. Araştırmada öğretmenlerin mesleklerinin ilk ve son yıllarında eleştirel düşünme beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Mesleğin ilk yıllarında daha idealist olabilen öğretmenler daha sonraki yıllarda mesleki yorgunluk yaşayabilirlerken, kazandıkları mesleki tecrübe ile yapıcı bir eleştirel düşünce eğilimi içerisine girebilmektedirler.

Öğretmenlerin eğitim düzeyleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Aşık ve Saka (2019) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin eğitim düzeyleri ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmadığını tespit etmişlerdir. Kebeli (2022) araştırmasında öğretmenlerin eğitim düzeyleri ile eleştirel düşünce düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Araştırmada öğretmenlerin eğitim düzeylerinin yükselmesi ile birlikte eleştirel düşüncelerine ilişkin puan ortalamalarının da yükselmekte olduğu görülmüştür. Öğretmenler almış oldukları yüksek düzeydeki eğitim ile eleştirel düşünmenin yararları konusunda daha etkin düşünebilmekte ve bu yönde bir tutum ortaya koyabilmektedirler.

Öğretmenlerin mezun oldukları fakülte türü ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Şenlik vd. (2011) yaptıkları araştırmada öğretmen adaylarının bölümleri ile eleştirel düşünme becerileri arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Çetinkaya (2011) yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının mezun oldukları fakülte türü ile eleştirel düşünme becerilerine ilişkin puanları arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Ocak (2016) yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının öğretim görülen anabilim dalı ile eleştirel düşünme beceri düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma bulunduğunu belirlemiştir. Aşık ve Saka (2019) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin fakülte türü ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmadığını tespit etmişlerdir. Araştırmada eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumu öğretmenlerin mesleki eğitimi aldıkları dönemde almış oldukları derslere bağlamak mümkündür. Öğretmenler mesleki eğitim sırasında almış oldukları derslerden eleştirel düşünmenin mesleki katkılarının bilincine vararak bu yönde bir eğilimde bulunabilmektedirler.

Öğretmenlerin branşları ile eleştirel düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Ocak (2016) yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının alanları ile eleştirel düşünme beceri düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunduğunu belirlemiştir. Araştırmada sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme beceri ortalamalarının branş öğretmenlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenleri, branş öğretmenlerine göre öğrenciler ile daha yoğun bir şekilde bir arada olmalarından dolayı, karşı karşıya kaldıkları konular karşısında daha bütüncül yaklaşım ve yorumda bulunabilmektedirler.

Araştırma sonucunda, erkek öğretmenlerin eleştirel düşünme düzeylerinin daha yüksek olduğu, öğretmenlerin hizmet sürelerinin ilk yılları ile son yılları arasında daha yoğun bir eleştirel düşünme eğiliminde buldukları, öğretmenlerin eğitim düzeylerinin yükselmesinin eleştirel düşünme eğilimi için pozitif bir etki sağladığı, eğitim fakültesinden mezun olan ve branşlı sınıf öğretmenliği olanların eleştirel düşünme beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, öğrenciler tarafından en çok rol model alınan meslek guruplarındandırlar. Öğretmenler tarafından ortaya konacak eleştirel düşünme davranışları öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimi içerisinde olmaları açısından önemlidir. Bu sebeple öğretmenlerin eleştirel düşünme düzeylerini yükseltici bilgilendirme eğitimlerinin verilmesi yararlı olabilecektir.

Öğretmenlerin eleştirel düşünce eğilimleri farklı değişimlerden etkilenebilmektedir. Bu açıdan bakılarak yeni yapılacak çalışmalarda öğretmenlerin eleştirel düşünme düzeylerinin farklı bölge ve farklı demografik özellikler ile ilişkilendirilerek analiz edilmesi alanda veri çeşitliliğinin sağlanması adına yararlı olabilecektir.

Kaynakça

- Akbıyık, C. Seferoğlu, S.S. (2006). Eleştirel düşünme eğilimleri ve akademik başarı. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(32), 90-99.
- Akinoğlu, O. (2001). *Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretiminin öğrenme ürünlerine etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aşık, S. Saka, A. (2019). Biyoloji öğretmenlerinin eleştirel düşünme düzeyleri: Trabzon örneği. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 185-214.
- Aybek, B. (2018a). *Disiplinlerarası eleştirel düşünme rehberi*. 4. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aybek, B. (2018b). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile çokkültürlü eğitime yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 282-292.
- Beyer, B. K. (1985). *Critical Thinking*. Hindistan, The Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Bozer-Özsaraç, E.N. (2019). *Ortaokul 6. sınıf Türkçe dersinde Sokratik sorgulama yöntemi uygulamasının üst düzey düşünme becerilerine etkisi*. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Chaffee, J. (1994). *Thinking critically*. Boston: Houghton Mifflin.
- Cüceloğlu, D. (2001) *Düşünme: İyi Düşün Doğru Karar Ver*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının eleştirel düşünmeye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 93-108.
- Duran, M. S. (2022). Bir Faaliyet Olarak Felsefe ve Düşünce. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (18), 68-85.
- Eğmir, E. (2016). *Eleştirel düşünme becerisi öğretim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Facione, N. C., Facione, P. A. (1996). Externalizing the critical thinking in knowledge development and clinical judgment. *Nursing Outlook*, 44(3), 129-136.

- Facione, P. A. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement and relationship to critical thinking skill. *Informallogic*, 20(1), 61-84.
- Facione, P. A. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*, Research Findings and Recommendations, American Philosophical Association, Newark, DE, ERIC Document Reproduction Service, (315423).
- Fisher, A. (2011). *Critical thinking: An introduction*. Cambridge University Press, Retrieved from.
- Grant, G. (1988). *Teaching critical thinking*. New York: Praeger Publishers.
- Güneş, F. (2021). Düşünme nedir? nasıl öğretilir?. E. Kabataş Memiş ve A. Kaçar (Eds.), *Eleştirel ve Analitik Düşünme* (ss:3). Ankara: Pegem Akademi
- Güneş, F.(2012). Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme. *Türklük Bilim Araştırmaları* (32), 127-146.
- Gürbüz, D. (2016). *Eleştirel düşünme becerisi ve öğretmen değerlendirme yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri enstitüsü, Gaziantep.
- Halpern, D. F. (1996). *Thought and knowledge: An introduction to critical thinking*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Kanat, K. (2020). *Sokratik yöntemle göre hazırlanan eleştirel düşünme eğitim programının çocukların eleştirel düşünme becerilerine ve ahlaki yargı düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lipman, M. (1991). *Thinking in Education*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Pres.
- MEB (2016). *Düşünme eğitimi dersi öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Norris, S. (1985). *Synthesis of research on critical thinking*. Vancouver: Educational Leadership.
- Ocak, G., Eğmir, E., Ocak, İ. (2016). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 63-91.
- Önal, İ. (2020). *Eleştirel düşünme becerilerine yönelik bir program geliştirme çalışması*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Özden, Y. (2008). *Öğrenme ve öğretme*. 9. Baskı, Ankara: Pegem Yayınevi.
- Paul, R., Elder, L. (2001). Critical thinking: Thinking to Some Purpose. *Journal of Developmental Education*, 25, 38-51.
- Paul, R., Elder, L. (2004). *Critical and creative thinking*. Dillon Beach, CA: The Foundation for Critical Thinking.
- Sarıgöz, O. (2014). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 41, 1-15.
- Semerci, N. (2016). Eleştirel düşünme eğilimi (EDE) ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik revize çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 11(9), 725-740.
- Şahin, M. K., Akman, B. (2018). Erken çocukluk döneminde düşünme becerilerinin gelişimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(218), 5-20.
- Şahinel, S. (2002). *Eleştirel düşünme*. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.
- Şenlik, N. Z. Balkan, Ö. Aycan, Ş. (2011). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri: Muğla Üniversitesi örneği. *C.B.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 7(1), 67-76.
- Şenşekerci, E. Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15-43.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Tahiroğlu, M., Gevrek, Y.E. (2021). İlkokul 4.sınıflarda algılanan ebeveyn tutumlarının eleştirel düşünme eğilimlerine etkisi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*. 6(16), 1218-1249.
- Vural, R. A. Kutlu, O. (2004). Eleştirel düşünme: ölçme araçlarının incelenmesi ve bir güvenilirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 189-199.
- Yazgan, Z. (2022). *Felsefe dersinde yaratıcı drama tekniklerinin kullanımının öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya
- Yıldırım Döner, S. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile okuma becerileri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ
- Yıldırım, H. İ., Yalçın, N. (2008). Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen eğitiminin fen bilgisi öğretmen adaylarının problem çözme becerilerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 165-187.